

Rapport 2007:106

Arkeologiska förundersökningar

Arkeologi vid Finspångs slott 1999-2005

RAÄ 88

Finspångs slott

Risige socken

Finspångs kommun

Östergötlands län

Fredrik Samuelsson

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M

A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Arkeologi vid Finspångs slott 1999-2005

- arkeologiska förundersökningar

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	5
Undersökningsresultat	5
Slutsatser	5
Källor	5
Tekniska uppgifter	10
Bilaga 1. Plan- och profilritningar	16
Bilaga 2. Fyndlistor	25

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

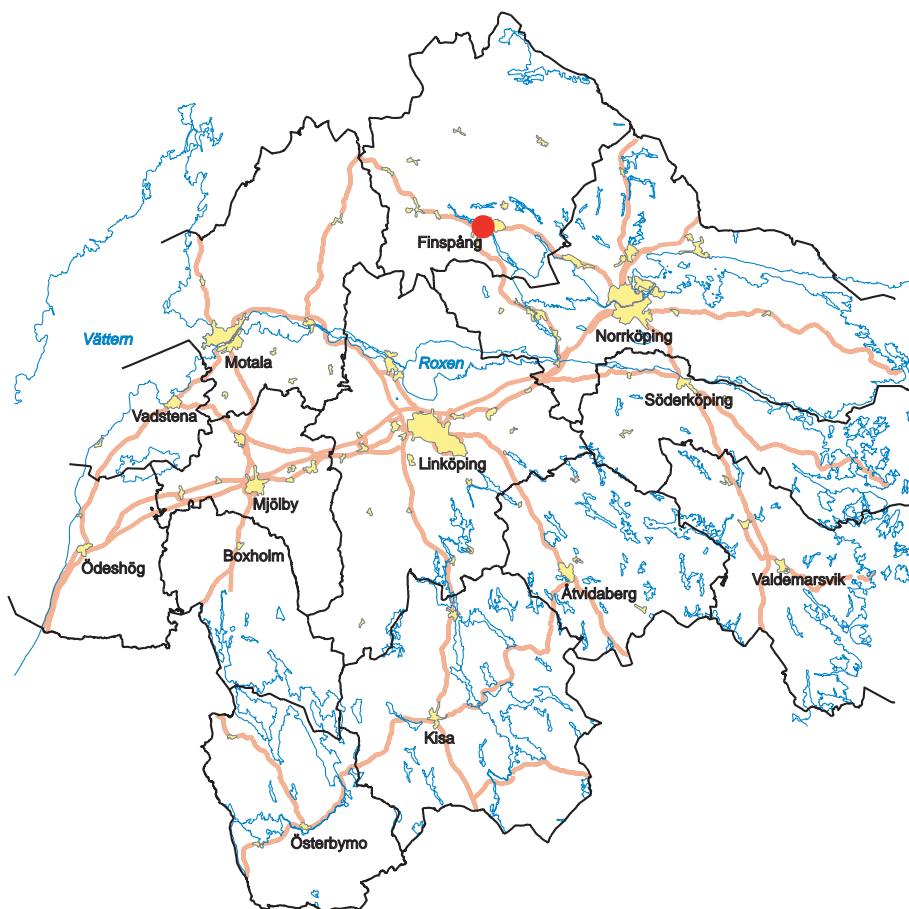
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

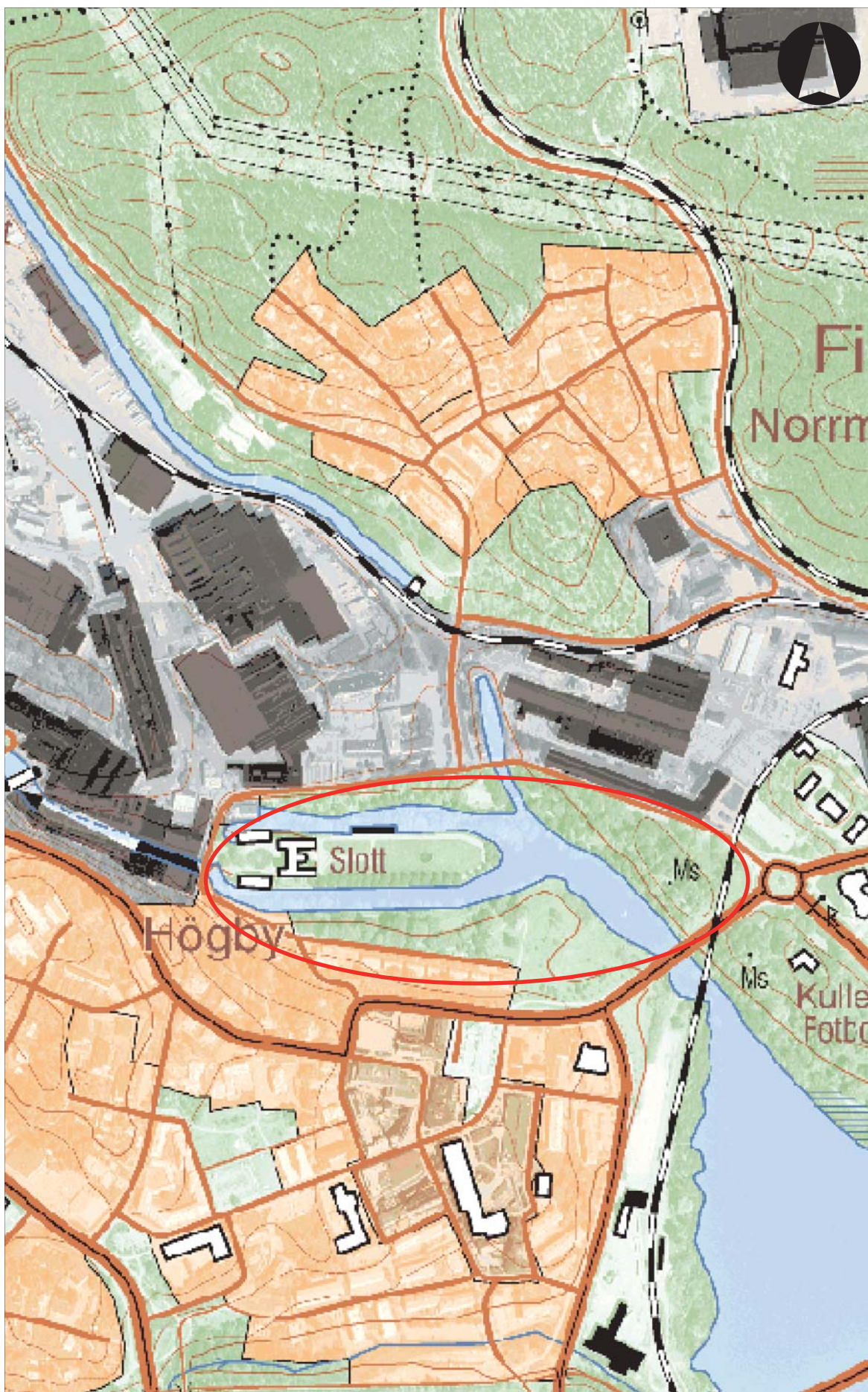
Sammanfattning

Under åren 1999-2005 har Östergötlands länsmuseum utfört flera arkeologiska förundersökningar vid Finspångs slott. Rapporten är en sammanställning av dessa undersökningar.

Vid undersökningarna framkom framförallt byggnads- och fyllnadslager. Dessa utgör lämningar efter dels utfyllnad av den holme som slottet ligger på, dels från slottets och flyglarnas uppförande. Även resterna av en tegelmur påträffades.

Fredrik Samuelsson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum har under åren 1999-2005 utfört sex arkeologiska förundersökningar i form av antikvariska kontroller vid Finspångs slott.

Den första av de i rapporten aktuella förundersökningarna (1st dnr 220-8838-99) utfördes i augusti 1999 i samband med schaktning för fjärrvärme till slottet och orangeriet i slottsparken. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Fjärrvärme i Finspång AB. Förundersökningen utfördes av antikvarie Mattias Schönbeck efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Den andra förundersökningen (1st dnr 431-17106-01) utfördes i april 2002 i samband med schaktning för en fettavskiljare mellan slottskapellet och slottsmässen. Ärendet kom att utvidgas under arbetets gång till att även omfatta byte av vattenledning samt elkabel utanför slottskapellet. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Alstom Power Sweden AB. Förundersökningen utfördes av antikvarie Viktoria Björkhager efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län.

De tre mindre förundersökningarna utfördes under våren och sommaren 2004. Den första (1st dnr 432-5672-04) utfördes vid schaktning för utbyte av elkabel mellan orangeriet och slottsfontänen. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Siemens Industrial Turbomachinery AB. Den andra (1st dnr 432-3690-04) utfördes vid schaktning för fjärrvärme vid slottsparkens östligaste del. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Finspångs Tekniska Verk. Den tredje (1st dnr 431-9939-04) utfördes vid schaktning för utbyte av elkabel till transformatorstation. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig denna gång var Vattenfall. Förundersökningarna utfördes av antikvarie Mattias Schönbeck efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Den senaste förundersökningen (1st dnr 431-15718-05) utfördes i november 2005 i samband med schaktning för nedläggning av ny avloppsledning från slottskapellet, över borggården och in i gästflygeln. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Siemens Industrial Turbomachinery AB. Förundersökningen utfördes av antikvarie Viktoria Björkhager efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Områdesbeskrivning

På 1560-talet anlades ett kronobruk i Finspång, vilket 1587 utarrenderades till nederländaren Wellam de Wijk. Under hans tid började tillverkningen av kanoner, den produkt som ända in på 1900-talet skulle

vara brukets främsta specialitet. Bruket återgick 1598 till kronan och ingick i hertig Johans domäner fram till dennes död 1618. Därefter utarrenderades det på nytt, nu till nederländaren Willem de Besche som efter två år fick Louis De Geer d.ä. som medintressent. Efter de Besches död 1629 blev De Geer ensam arrendator för att slutligen 1641 köpa bruket av kronan.

Finspångs slott började uppföras 1668 av Louis De Geer d.y. (1622-1695) och stod klart 1685. Det är ett av Sveriges största 1600-tals slott och har en hög konstnärlig och arkitektonisk kvalitet. Arkitekt var holländaren Adriaan Dortsman (1635-1682) och slottet fick därför en typiskt holländsk planlösning. De större flyglarna uppfördes under 1740-talet och de mindre under 1790-talet.

Slottsparken anlades i olika etapper mellan åren 1690 och 1820. I parken ligger bl a Auroratemplet från 1791 och lusthuset Lugnet från 1821. En kinesisk paviljong, "Belisars grotta", en utsiktsplats i form av en vridbar tunna och en borgruin hör till de parkbyggnader som sedan länge försvunnit.

På en ritning från 1752 syns en byggnad invid den mur som omgav den långsmala ö, på vilket slottet är beläget. Denna byggnad utnyttjades som orangeri fram till år 1830 då det brann ner. Det nuvarande orangeriet invigdes 1832 (Nisbeth 1971).

Syfte

Det huvudsakliga syftet med förundersökningarna var att tillse att fast fornlämning skadades i så liten utsträckning som möjligt. Fast fornlämning som berördes av arbetsföretagen skulle undersökas och dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Förundersökningens resultat skulle kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta beslut i ärendet.

Till förundersökningen i november 2005 knöts även följande frågeställningar:

- Hur stor har den ursprungliga holmen varit?
- Ligger gästflygeln på delar av holmen eller ligger den enbart på fyllnadsmassor?
- Är det samma typ av utfyllnadsmaterial över hela holmen eller skiljer det sig eftersom det är olika anläggningstid på slottet respektive flyglarna?
- Finns det äldre, medeltida, lämningar som föregått slottet eller flyglarna?

Metod och dokumentation

De arkeologiska förundersökningarna genomfördes i form av antikvariska kontroller i samband med schaktningarna. Dokumentationsmaterialet i form av digitala foton, fält- och renritningar förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Påträffade föremål som tillvaratogs registrerades under accessionsnummer ÖLM C4370 för materialet från undersökningen i augusti 1999 (dnr 406/99) och ÖLM C4191 för materialet från förundersökningen i april 2004 (dnr 236/04). Inga föremål togs tillvara vid de övriga förundersökningarna.

Undersökningsresultat

Förundersökning augusti 1999

I det ca 240 löpmeter långa fjärrvärmeschaktet i slottsparken påträffades framförallt fyllnadsmassor i form av slagg samt 1600-tals keramik. Ca 6,5 m öster om orangeriet påträffades dock även ett ca 3 m långt och 0,3 m tjockt lager med tegel och kalkbruk vilket tolkas som resterna av en tegelmur.

Förundersökning april 2002

Schaktet för nedläggandet av en fettavskiljare mellan slottskapellet och slottsmässen var ca 13 m² stort och 2,2 m djupt. De två schakten för bytet av vattenledning samt elkabel utanför slottskapellet hade tillsammans en längd på ca 30 löpmeter. Bredden var ca 1 m och djupet varierade mellan 1,3 och 2,4 m. I schakten påträffades fyllnadsmassor samt byggnadslager.

Förundersökning vår/sommar 2004 (I)

Undersökningen utfördes vid schaktning för utbyte av elkabel mellan Orangeriet och Slottsfontänen. I det ca 35 m långa schaktet påträffades fyllnadsmassor.

Förundersökning vår/sommar 2004 (II)

Undersökningen utfördes vid schaktning för fjärrvärme vid Auroraparkens östligaste del. Ingenting av arkeologiskt intresse påträffades i det ca 30 m långa schaktet.

Förundersökning vår/sommar 2004 (III)

Den tredje förundersökningen 2004 utfördes vid schaktning för utbyte av elkabel till transformatorstation. I det ca 160 m långa schaktet påträffades fyllnadsmassor.

Förundersökning november 2005

Undersökningen utfördes i samband med schaktning för nedläggning av ny avloppsledning från slottskapellet, över borggården och in i gästflygel. Den ca 45 m långa schaktsträckningen var ca 1 m bred och ca 1,45 m djup. Utanför slottskapellet sattes en brunn som kopplade ihop flera befintliga avloppsledningar. Vid undersökningen påträffades tjocka slagglager som varvades med enstaka byggnadslager. De sistnämnda innehållande kalkbruk och tegelbitar. De översta slagglagren hade hämtats direkt från bruket eftersom de inte hade någon inblandning av annat material än avfall från järnframställningsprocessen. Vid gästflygel fanns ett undre kulturlager av sotig humös sand med inslag av slagg. Ovanför slagglagret påträffades över stora delar av sträckningen ett lager med kraftigt rödbränd sand från masugnsprocessen. Utanför slottskapellet på ett djup av ca 0,4-0,5 m fanns flera tunna gruslager ovanpå den rödbrända sanden. Dessa skulle kunna utgöra grusplaner framför slottet. I den södra delen av schaktet påträffades byggnadslager från uppförandet av flygelbyggnaden.

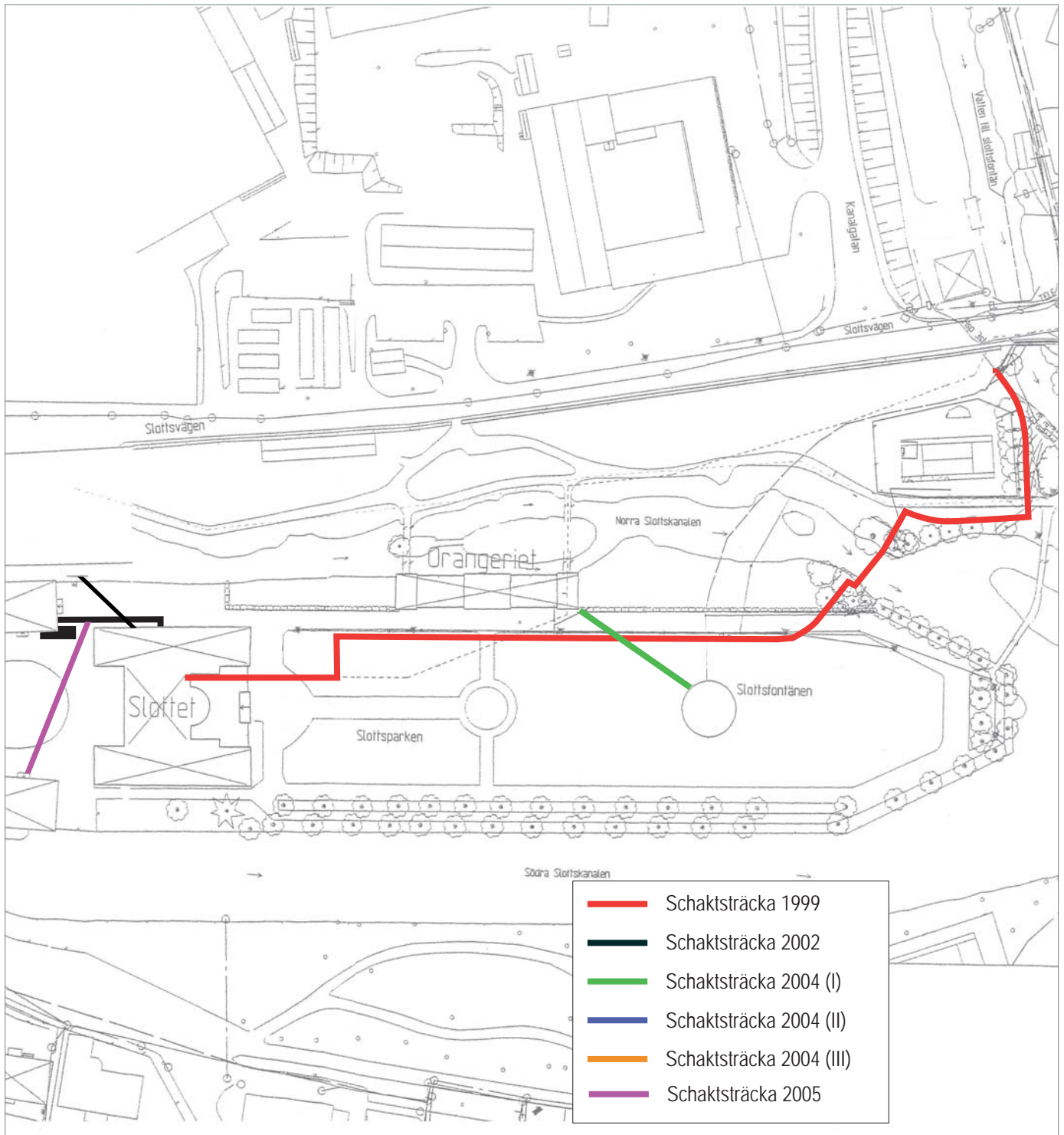
Slutsatser

De hittills genomförda sex undersökningarna vid Finspångs slott har visat att det finns fyllnadsmassor över i stort sett hela holmen. Slagg från bruket har varit det dominerande utfyllnadsmaterialet. Vid själva slottet har även kraftigt rödbränd sand från masugnsprocessen använts som fyllnadsmassor. I området runt slottet och flyglarna påträffades dessutom byggnadslager, innehållande kalkbruk och tegel, samt ett antal tunna gruslager, vilka har tolkats som äldre grusplaner framför slottet. Vid undersökningen 1999 påträffades, ca 6,5 m öster om orangeriet, ett ca 3 m långt och 0,3 m tjockt lager med tegel och kalkbruk vilket tolkas som resterna av en tegelmur.

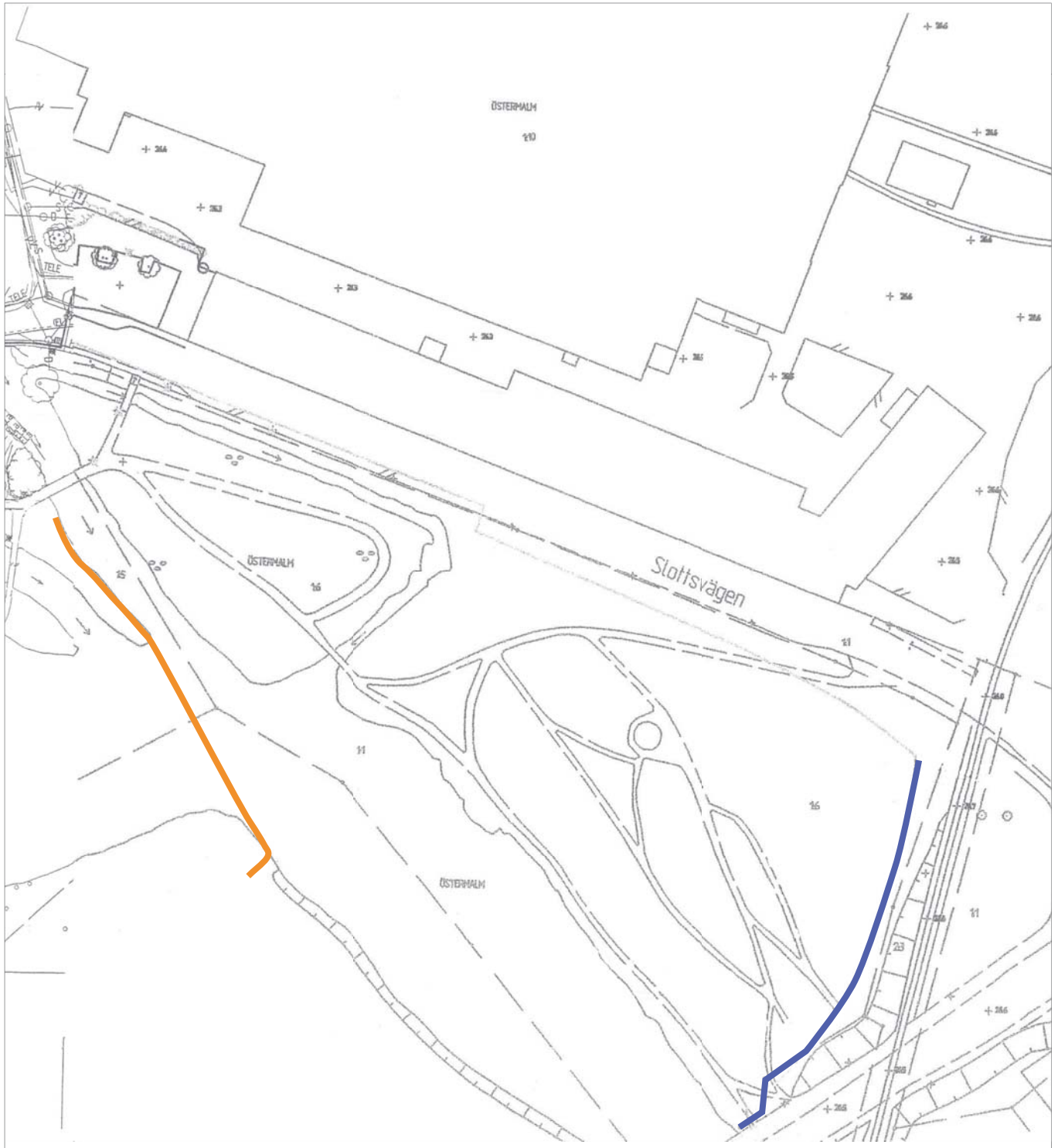
Några äldre, medeltida, lämningar som föregått slottet eller flyglarna har inte hittats och undersökningarna har varit för småskaliga för att kunna ge svar på de övriga frågeställningarna från 2005.

Källor

Nisbeth Å. 1971. *Slott och herresäten i Sverige. Östergötland 1*. Huvudred. Sven T. Kjellberg. Malmö.

Figur 3. Översiktskarta med aktuella schaktsträckor markerade.

Figur 6. Finspångs slott mot Ö. Foto ÖLM 2005.

Figur 6. Schaktningsarbete. Mot SSV. Foto ÖLM 2005.

Figur 6. 2005 års Schakt mot NNO. Foto ÖLM.

Tekniska uppgifter

Förundersökning augusti 1999

Lokal	Finspångs slott
Stad	Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspångs
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 88
Ekonomisk kartans blad	095 19 (9F 1j Finspång)
Koordinater	X6509725-6509681, Y1497927-1498469
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens beslut	Muntligt (skriftligt 1999-12-21)
Länsstyrelsens dnr	220-8838-99
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
ÖLM diarienummer	406/99
ÖLM kontonummer	Ä6305
Uppdragsgivare	Fjärrvärme i Finspång AB
Kostnadsansvarig	Fjärrvärme i Finspång AB
Projektledare	Mattias Schönbeck
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbetstid	1999-08
Totalt undersöktes	ca 240 löpmeter
Fynd	ÖLM C4370:1-3
Foto	Nej
Analys	Nej

Förundersökning april 2002

Lokal	Finspångs slott
Stad	Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspångs
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 88
Ekonomisk kartans blad	095 19 (9F 1j Finspång)
Koordinater	X6509725-6509681, Y1497927-1498469
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens beslut	2002-02-20
Länsstyrelsens dnr	431-17106-01
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
ÖLM dnr	6/02
ÖLM konto	Å6021
Uppdragsgivare	Alstom Power Sweden AB
Kostnadsansvarig	Alstom Power Sweden AB
Projektledare	Viktoria Björkhager
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbetstid	2002-04-08--11
Totalt undersöktes	ca 13 m ² samt ca 30 löpmeter
Foto	Nej
Fynd	ÖLM C4191:1-3
Analyser	Nej

Förundersökning vår/sommar 2004 (I)

Lokal	Finspångs slott
Stad	Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspångs
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 88
Ekonomisk kartans blad	095 19 (9F 1j Finspång)
Koordinater	X6509725-6509681, Y1497927-1498469
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens beslut	2004-04-07
Länsstyrelsens dnr	432-5672-04
Länsstyrelsens handläggare	Bengt Häger
ÖLM dnr	236/04
ÖLM konto	Saknas
Uppdragsgivare	Siemens Industrial Turbomachinery AB
Kostnadsansvarig	Siemens Industrial Turbomachinery AB
Projektledare	Mattias Schönbeck
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbete	Vår/sommar 2004
Totalt undersöktes	ca 35 löpmeter
Foto	Nej
Fynd	Nej
Analyser	Nej

Förundersökning vår/sommar 2004 (II)

Lokal	Finspångs slott
Stad	Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspångs
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 88
Ekonomisk kartans blad	095 19 (9F 1j Finspång)
Koordinater	X6509725-6509681, Y1497927-1498469
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens beslut	2004-04-13
Länsstyrelsens dnr	432-3690-04
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
ÖLM dnr	241/04
ÖLM konto	Saknas
Uppdragsgivare	Finspångs Tekniska Verk
Kostnadsansvarig	Finspångs Tekniska Verk
Projektledare	Mattias Schönbeck
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbete	Vår/sommar 2004
Totalt undersöktes	ca 30 löpmeter
Foto	Nej
Fynd	Nej
Analyser	Nej

Förundersökning vår/sommar 2004 (III)

Lokal	Finspångs slott
Stad	Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspångs
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 88
Ekonomisk kartans blad	095 19 (9F 1j Finspång)
Koordinater	X6509725-6509681, Y1497927-1498469
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens beslut	Saknas
Länsstyrelsens dnr	431-9939-04
Länsstyrelsens handläggare	Bror-Tommy Sturk
ÖLM dnr	394/04
ÖLM konto	530 109
Uppdragsgivare	Vattenfall
Kostnadsansvarig	Vattenfall
Projektledare	Mattias Schönbeck
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbete	Vår/sommar 2004
Totalt undersöktes	ca 160 löpmeter
Foto	Nej
Fynd	Nej
Analyser	Nej

Förundersökning november 2005

Lokal	Finspångs slott
Stad	Finspång
Socken	Risinge
Kommun	Finspångs
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 88
Ekonomisk kartans blad	095 19 (9F 1j Finspång)
Koordinater	X6509725-6509681, Y1497927-1498469
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Rikets
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning/antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens beslut	Saknas
Länsstyrelsens dnr	431-15718-05
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
ÖLM dnr	588/05
ÖLM konto	530 389
Uppdragsgivare	Siemens Industrial Turbomachinery AB
Kostnadsansvarig	Siemens Industrial Turbomachinery AB
Projektledare	Viktoria Björkhager
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbete	2005-11-15--18
Totalt undersöktes	ca 45 löpmeter
Foto	Digitalt
Fynd	Nej
Analyser	Nej
Grafik	-
Renritning	Johan levin
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

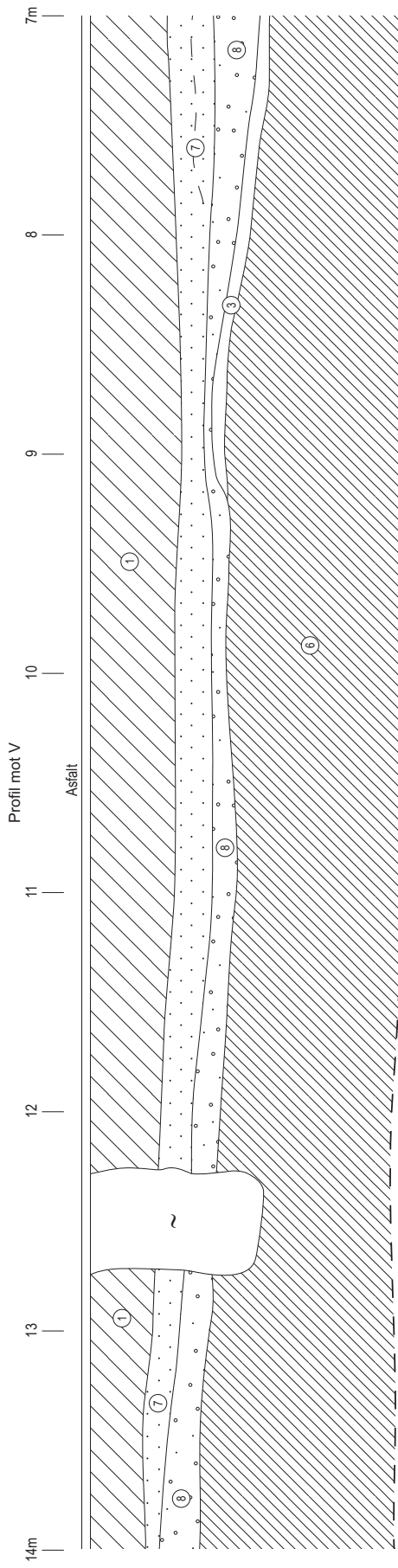
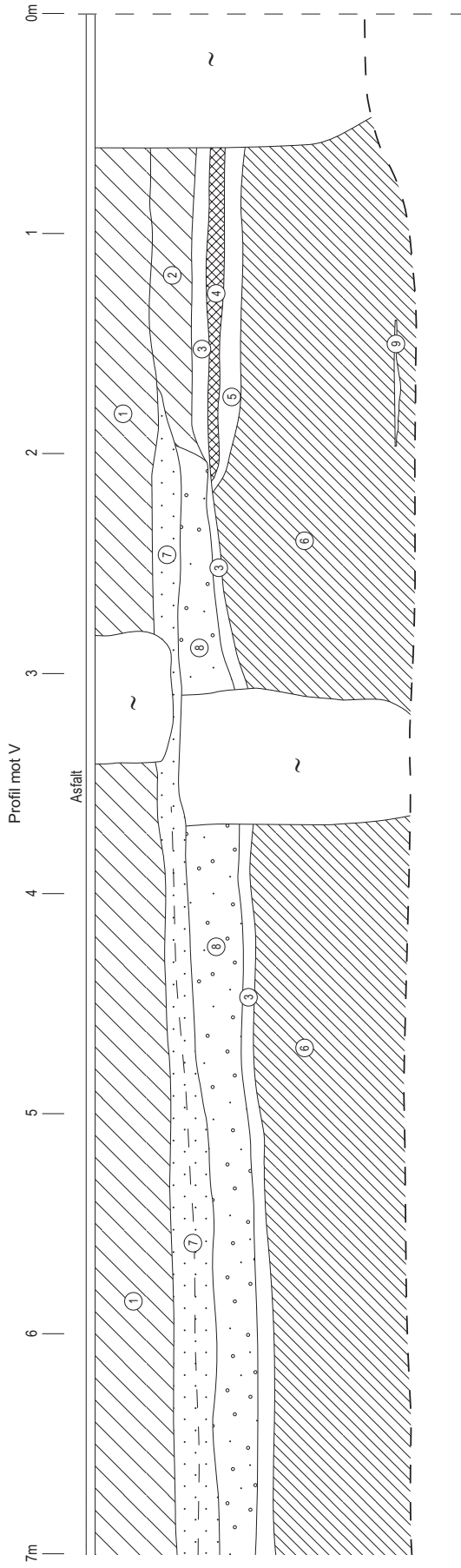
Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273 Rapport 2007:106 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Plan- och profilritningar

Lagerbeskrivning:

1. Gruslager
2. Utjämningslager av grus och slagg
3. Rödbränt sandlager med masugnsfragment
4. Sotlager med slagg
5. Rödbränt sandlager med masugnsfragment
6. Fyllnadslager med slagg och sot
7. Sandlager
8. Tunna gruslager blandat med slagg
9. Lera/sand med slagg
10. Saknas
11. Rödbränd sand blandat med sand, kol och sandlinser
12. Sand blandat med tunt grått lerlager, enstaka kol, bränd lera
13. Som lager 12 men även med kalkbruk
14. Kalkbrukslager
15. Slagglager med stora bitar slagg
16. Mylla
17. Som lager 11
18. Sandigt kulturlager med slagg, något sotigt
19. Som lager 18 men mer sandigt och humöst. Mindre andel slagg
20. Som lager 11 men mer blandat med sand, mer sten än slagg, fler linser av rödbränd lera
21. Kalkbrukslins
22. Sandigt och humöst kulturlager med sten och slagg
- 23a. Rödbrun sand
- 23b. Rödbrun sand med sot och slagg
- 23c. Rödbrun sand
24. Gruslager
25. Sandlager. Humöst och sotigt i toppen. Rödbränt med masugnsfragment i botten
26. Sandigt, humöst och sotigt kulturlager med bränd lera, kalkbruk och kolbitar

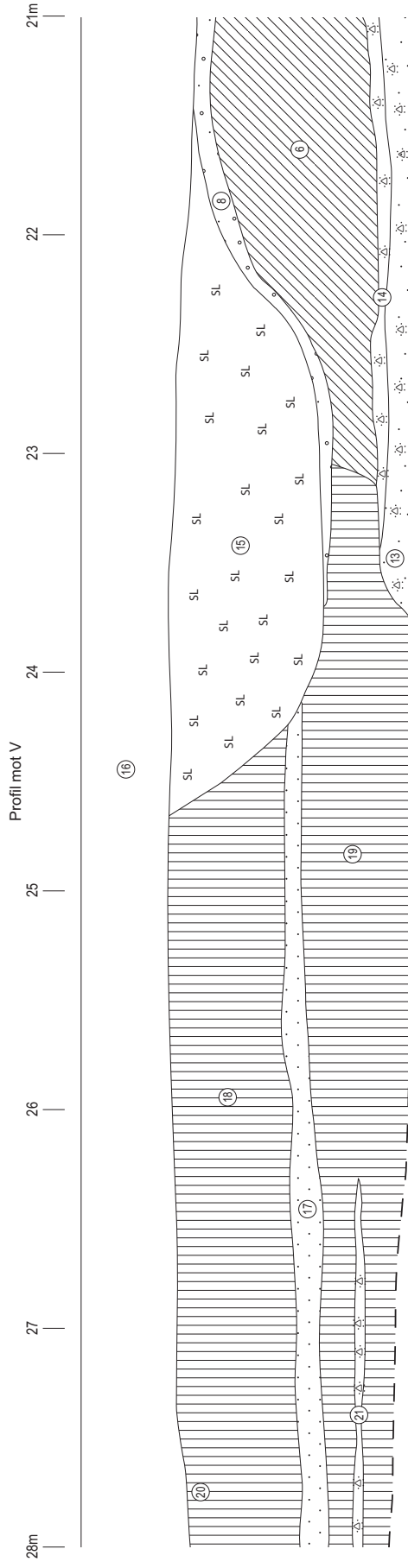
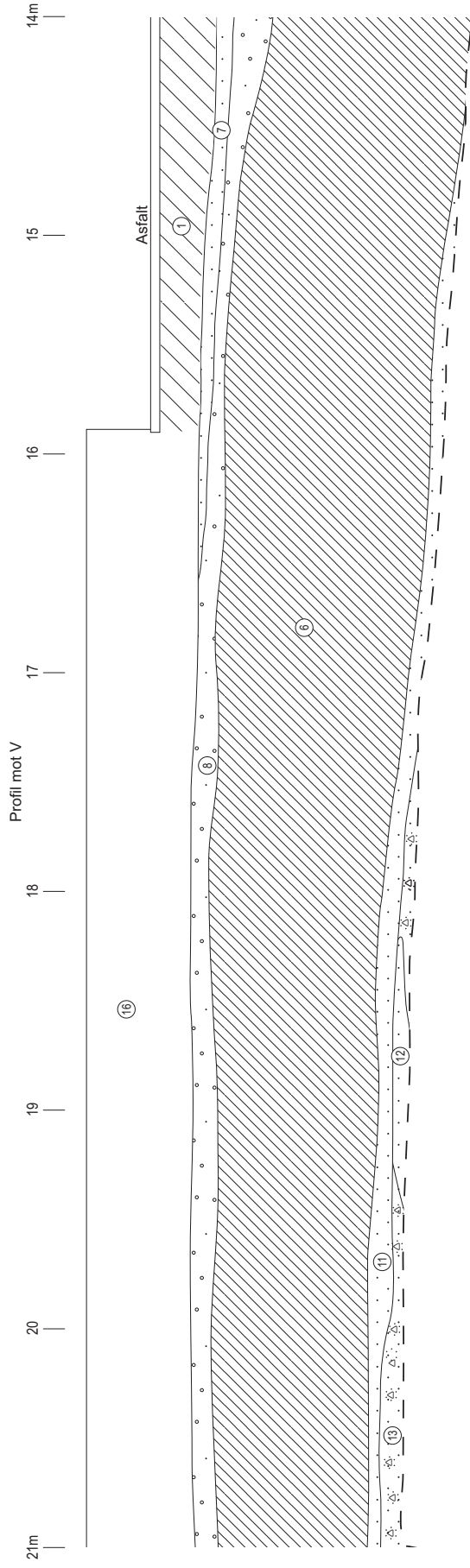
Dnr 588/05:1

Finspångs Slott
Risinge Sn
Finspångs kommun, Ög
RAA 88
Profiltitning
Skala 1:20
Dnr 588/05
2005-11-18 Viktoria Björkhager
Renritning Johan Levin

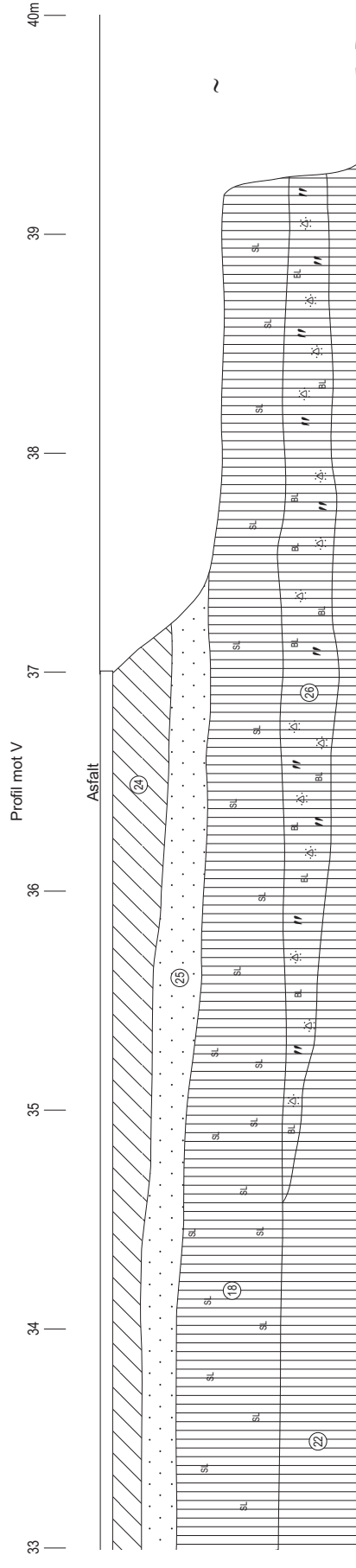
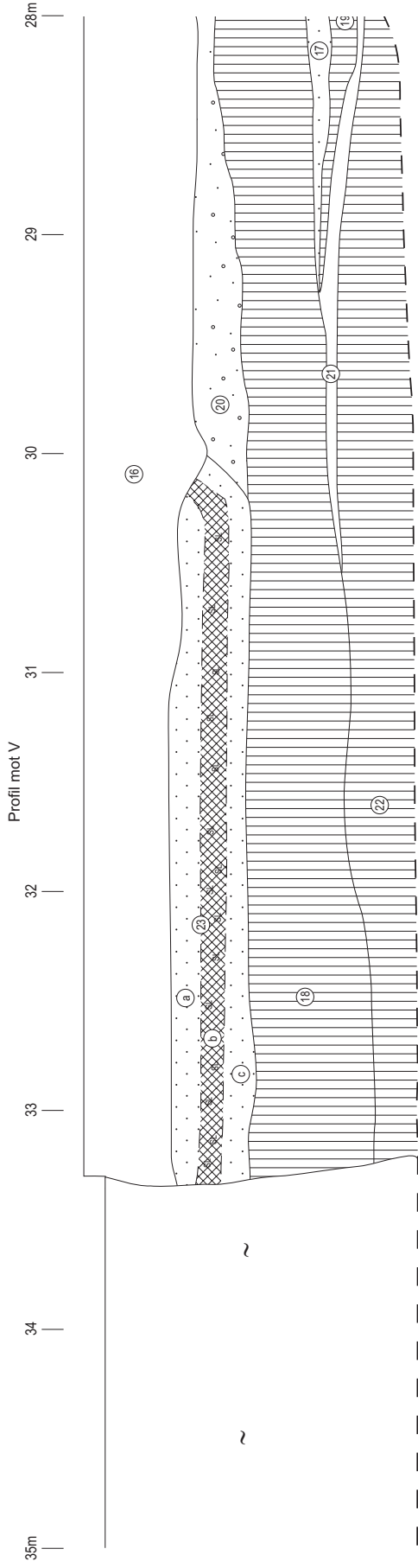
Dnr 588/05:2

Finspångs Slott
Risinge Sn
Finspångs kommun, Ög
RAÅ 88
Profiltitning
Skala 1:20
Dnr 588/05
2005-11-18 Viktoria Björkhager
Renritning Johan Levin

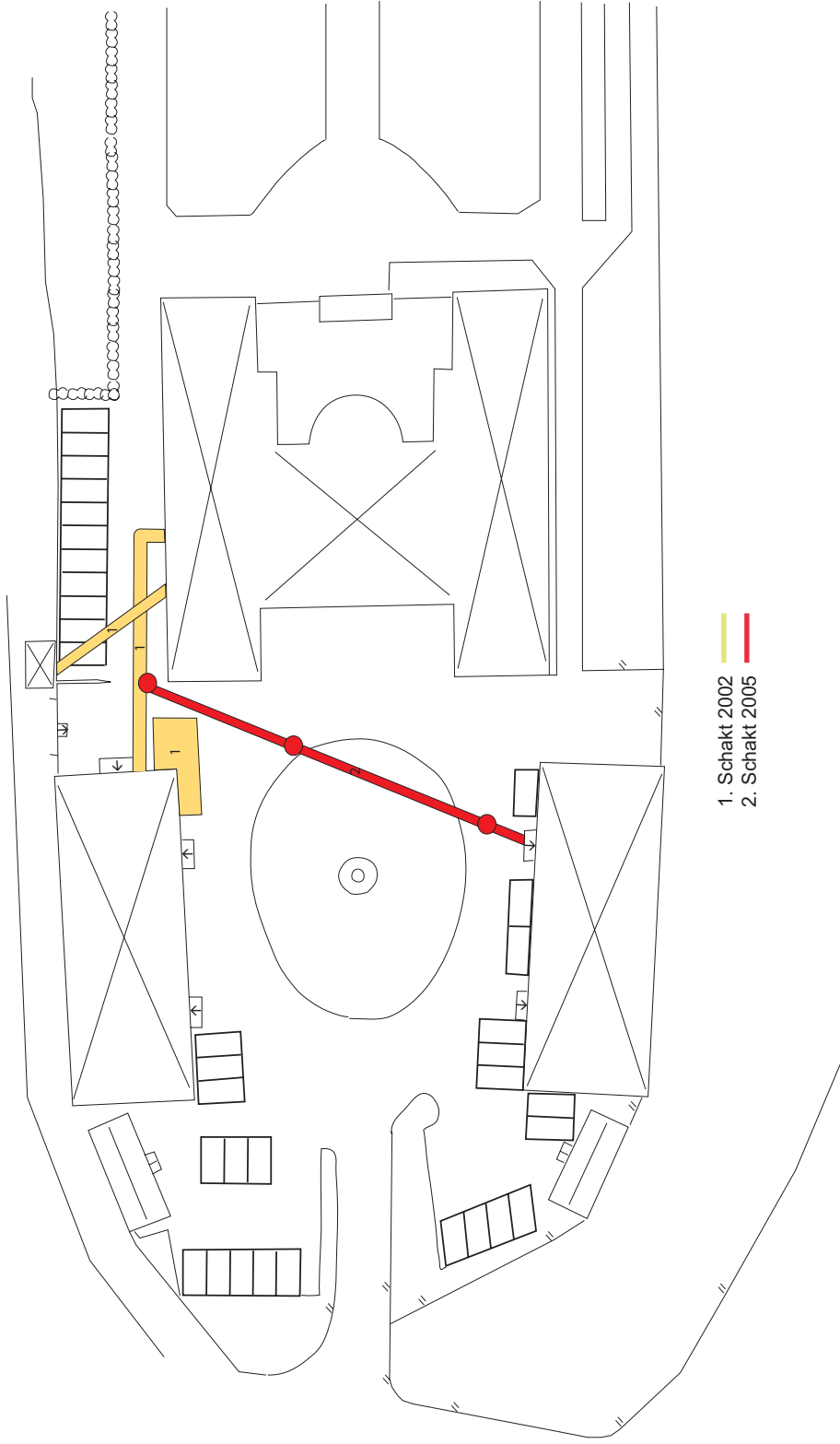

Dnr 588/05:3

Finspångs Slott
Risinge Sn
Finspångs kommun, Ög
RAÅ 88
Profilirning
Skala 1:20
Dnr 588/05
2005-11-18 Viktoria Björkhager
Renritning Johan Levin

- 1. Schakt 2002
- 2. Schakt 2005

Finspångs Slott
Risinge socken
Finspångs kommun, Ög
RAÅ 88
Schaktriting
Skala 1:500
Dnr 588/05
Viktoria Björkhager
Renritning Johan Levin

Bilaga 2. Fyndlistor

Inv.nr	Sakord	Antal	Klassif. 1	Material	Teknik 1	Ruta, lager	Fragment	Vikt g
C4191:1	Slagg	6		Slagg		Schakt 2, lager 7	F	495,9
C4191:2	Tegel	2		Lera	Bränt	Schakt 2, lager 3	F	78,8
C 4191:3	Glas	9	Fönsterglas	Glas		Schakt 2, lager 4	F	7,2
Inv.nr	Klassif. 1		Klassif. 2	Material	Teknik 1			
C4370:1	Slagg	8		Slagg			F	345,4
C4370:2	Bränd lera	4		Lera	Bränt		F	26,9
C4370:3	Kärl	1		B II	Klarglasyr		F	0,4

Under åren 1999-2005 har Östergötlands länsmuseum utfört flera arkeologiska förundersökningar vid Finspångs slott i Östergötland. Rapporten är en sammanställning av dessa undersökningar.

Vid undersökningarna framkom framförallt byggnads- och fyllnadslager. Dessa utgör lämningar efter dels utfyllnad av den holme som slottet ligger på, dels från slottets och flyglarnas uppförande. Även resterna av en tegelmur påträffades.